

نشست رونمایی و معرفی کتاب «حکمرانی آب» در اتاق تبریز برگزار شد

نشست رونمایی و معرفی کتاب «حکمرانی آب» با حضور جمعی از اساتید، پژوهشگران و علاقه‌مندان حوزه سیاست‌گذاری و منابع طبیعی در اتاق بازرگانی تبریز برگزار شد. در این نشست، داوود بهبودی، استاد گروه توسعه اقتصادی و برنامه‌ریزی دانشگاه تبریز، فهیمه قربانی، دکترای اقتصاد با گرایش منابع طبیعی و محیط زیست، و محمد عباس‌زاده، معاون پژوهشی دانشکده حقوق و علوم اجتماعی، به‌عنوان سخنرانان اصلی به تبیین ابعاد نظری، اقتصادی، اجتماعی و حقوقی حکمرانی آب پرداختند.

سخنرانان ضمن معرفی محتوای کتاب «حکمرانی آب»، بر ضرورت نگاه میان رشته‌ای، اصلاح نظام تصمیم‌گیری و توجه به ابعاد اجتماعی و نهادی در مدیریت منابع آب کشور تأکید کردند و این اثر را گامی مؤثر در ارتقای فهم علمی و سیاستی بحران آب دانستند.

بحران آب، مهم‌ترین چالش حکمرانی کشور است

سید باقر شریف زاده، رئیس شورای راهبردی مرکز پژوهش‌های اتاق بازرگانی تبریز، در این نشست با تأکید بر اهمیت حیاتی آب در بقای کشور، اظهار کرد: مسئله آب امروز به نقطه‌ای رسیده که حیات و آینده نسل‌ها به آن وابسته است و نمی‌توان با رویکردهای سنتی و غیرعلمی با آن برخورد کرد. وی با اشاره به برخی آمارهای نگران‌کننده با اشاره به فصل بودجه ریزی کشور افزود: این آمارها نشان می‌دهد که چقدر نیازمند تقویت جایگاه پژوهشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی هستیم؛ چرا که حدود ۳۰۰ میلیارد مترمکعب از منابع آبی کشور به دلیل تخییر از دست می‌رود و برای این بخش باید برنامه ریزی علمی و بودجه هدمند صورت گیرد. شریف زاده با انتقاد از ساختار فعلی مصرف آب در بخش کشاورزی تصریح کرد: حدود ۹۰ درصد آب قابل استحصال کشور در بخش کشاورزی مصرف می‌شود، در حالی که بخش قابل توجهی از فعالان این حوزه فاقد آموزش‌های لازم هستند؛ به گونه‌ای که حدود ۲۳ درصد کشاورزان بی‌سواد بوده و بیش از ۶۰ درصد آنان بالای ۶۰ سال سن دارند و تنها حدود ۲ درصد از بهره‌برداران دارای تحصیلات مرتبط هستند. این شرایط نشان می‌دهد که باید بخشی از بودجه‌های غیرهدفمند کاسته و به آموزش، ترویج و ارتقای بهره‌وری کشاورزی اختصاص یابد.

وی با اشاره به ارزش اقتصادی آب گفت: اگر ارزش هر مترمکعب آب را تنها ۵ دلار در نظر بگیریم، آبی که سالانه در بخش کشاورزی مصرف می‌شود، ارزشی معادل ۴۵۰ میلیارد دلار دارد، در حالی که ارزش افزوده واقعی این 40 میلیارد دلار است. این شکاف، بیانگر نبود خرد جمعی و سیاست‌گذاری مبتنی بر مزیت‌های رقابتی در اقتصاد کشور است. رئیس شورای راهبردی مرکز پژوهش‌های اتاق تبریز همچنین بر لزوم توجه جدی به بازیافت آب، مدیریت پساب و جمع‌آوری آب‌های سطحی و باران تأکید کرد و گفت: تجربه‌های موفق داخلی نشان می‌دهد که با اجرای طرح‌های ساده جمع‌آوری و بازچرخانی آب، می‌توان معادل چند حلقه چاه، منابع آبی پایدار ایجاد کرد؛ منابعی که آلودگی را کاهش داده، قابل برنامه‌ریزی هستند و امنیت آبی را افزایش می‌دهند.

شریف زاده با قدردانی از مؤلفان و ارائه‌دهندگان کتاب «مبانی نظری حکمرانی آب» اظهار امیدواری کرد: در چاپ‌های بعدی این اثر، موضوعاتی همچون بازیافت آب، مدیریت پساب و تبدیل این رویکردها به الزامات قانونی با جدیت بیشتری مورد توجه قرار گیرد تا این کتاب به عنوان یک مرجع علمی و سند سیاستی در حوزه حکمرانی آب مورد استفاده تصمیم‌گیران قرار گیرد.

بحران آب نتیجه خطای حکمرانی است، نه صرفاً کمبود منابع

داوود بهبودی، استاد گروه توسعه اقتصادی و برنامه‌ریزی دانشگاه تبریز و نویسنده کتاب با اشاره به اجماع گسترده علمی، سیاسی و اجرایی درباره وجود بحران آب در کشور، اظهار کرد: با وجود این اجماع، سرمایه‌گذاری‌های گسترده زیرساختی و انباشت قابل توجه دانش فنی، هنوز نه تنها موفق به بهبود وضعیت نشده‌ایم، بلکه در بسیاری موارد شرایط دشوارتر نیز شده است.

وی با طرح این پرسش اساسی افزود: اگر همه بر وجود بحران آب اتفاق نظر داریم و اگر پروژه‌های متعدد، نهادهای گوناگون و اصلاحات سازمانی مکرر انجام شده، چرا الگوی شکست همچنان تکرار می‌شود؟ پاسخ‌های رایجی مانند ضعف اجرا، کمبود منابع، تغییرات اقلیمی یا کاهش بارندگی، اگرچه بخشی از واقعیت را بیان می‌کنند، اما توضیح دهنده ریشه اصلی مسئله نیستند.

بهبودی تأکید کرد: مسئله اصلی آن است که صورت‌بندی مسئله آب در کشور به درستی انجام نشده است. آب صرفاً یک منبع طبیعی نیست، بلکه عرصه‌ای از تعارض منافع، تلاقی قدرت، معیشت، مشروعیت و روابط نهادی است. به همین دلیل، نمی‌توان آن را صرفاً با رویکردهای تکنوکراتیک، پروژه‌محور یا سیاست‌زدایی شده مدیریت کرد. این نویسنده با اشاره به مفهوم حکمرانی گفت: حکمرانی پاسخی است به شکست‌های مکرر رویکردهای صرفاً مدیریتی و فنی. حکمرانی به این پرسش‌ها می‌پردازد که چه کسی تصمیم می‌گیرد، برای چه کسانی، با چه سازوکارهایی و با چه میزان شفافیت و پاسخ‌گویی. این پرسش‌ها ساده به نظر می‌رسند، اما در عمل بسیار پیچیده و حساس‌اند. وی افزود: هدف این کتاب ارائه نسخه اجرایی یا فهرست پروژه‌های اولویت‌دار نبوده است، بلکه نوآوری اصلی آن در بازتعریف مسئله آب و روشن کردن منطق نهادی و الگوهای تصمیم‌گیری در این حوزه است. تا زمانی که این لایه عمیق حکمرانی اصلاح نشود، حتی سیاست‌های علمی و خیرخواهانه نیز تنها نقش مُسکن‌های موقت را ایفا خواهند کرد. بهبودی با اشاره به تجربه ایران تصریح کرد: بسیاری از اصلاحات انجام شده، اگرچه در ظاهر درست بوده‌اند، اما عمدتاً در سطح ساختارهای صوری متوقف شده و به «قواعد بازی» نرسیده‌اند. نتیجه آن، چرخه‌ای تکرارشونده از ایجاد نهادهای جدید، تعریف پروژه‌های بیشتر و انتظار پیامدهای مثبت است؛ چرخه‌ای که تاکنون نتوانسته پایداری، عدالت یا کارایی مورد انتظار را ایجاد کند.

وی با انتقاد از نگاه بخشی به مسئله آب گفت: سیاست‌گذاری آب در ایران عمدتاً به پروژه‌های عرضه‌محور محدود شده است، در حالی که حتی انتقال آب از منابع جدید نیز، بدون مدیریت تقاضا، نمی‌تواند بحران را حل کند. تمرکز صرف بر اجرا باعث شده خطاهای سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری کمتر مورد پرسش قرار گیرند و همه ناکامی‌ها به ضعف مجریان نسبت داده شود.

این استاد دانشگاه تبریز در پایان خاطرنشان کرد: کتاب تلاش دارد یک زبان تحلیلی مشترک میان اقتصاددانان، سیاست‌گذاران، مهندسان، جامعه‌شناسان و مدیران ایجاد کند تا بتوان از سطح پروژه و اجرا عبور کرد و به هسته اصلی بحران، یعنی نظام حکمرانی و تصمیم‌گیری آب پرداخت. بدون این بازنگری بنیادین، بحران آب همچنان بازتولید خواهد شد.

شد، حتی اگر بارندگی های مقطعی، به طور موقت احساس آرامش ایجاد کند.

حل ریشه ای بحران آب تنها در سطح حکمرانی ممکن است

فهیمة قربانی، دکترای اقتصاد و نویسنده کتاب، در تشریح چارچوب مفهومی کتاب اظهار کرد: اداره و مدیریت منابع آب در کشور در سه سطح به هم پیوسته انجام می شود که شامل سطح حکمرانی آب، سطح سیاست گذاری و مدیریت فنی، و سطح اجرا و بهره برداری است. تجربه نشان می دهد که هرگونه خطای پایدار در نظام آب، ریشه در سطح نخست، یعنی حکمرانی آب دارد.

وی توضیح داد: در سطح حکمرانی، قواعد، قوانین، مشروعیت تصمیم گیری، فرآیندهای تصمیم سازی، تعارض و تضاد منافع میان بازیگران و نحوه مشارکت ذی نفعان شکل می گیرد. این سطح تعیین می کند که چه تصمیم هایی، با چه منطقی و توسط چه بازیگرانی اتخاذ شود. در سطح دوم، یعنی سیاست گذاری و مدیریت فنی، ابزارها و مسیرهای حل مسئله در چارچوب همین قواعد حکمرانی انتخاب می شوند و در نهایت در سطح سوم، پروژه ها، طرح ها و اقدامات اجرایی به اجرا درمی آیند که پیامدهای عینی نظام آب را رقم می زنند.

قربانی تأکید کرد: اگرچه ممکن است اصلاحاتی در سطح اجرا یا مدیریت فنی در کوتاه مدت به کاهش ظاهری مشکلات منجر شود، اما حل ریشه ای بحران آب تنها با اصلاح در سطح حکمرانی امکان پذیر است؛ چرا که در غیر این صورت، ریشه های مسئله باقی می ماند و بحران دوباره بازتولید می شود.

این پژوهشگر اقتصادی، مؤلفه های اصلی حکمرانی آب را شامل قواعد تصمیم گیری، بازیگران و کنشگران، و فرآیندهای تصمیم سازی دانست و افزود: بازیگران این حوزه تنها به نهادهای دولتی محدود نمی شوند، بلکه کشاورزان، شهروندان، بهره برداران، بخش خصوصی، تشکل های مردم نهاد و سایر ذی نفعان نیز در این نظام نقش دارند. بررسی نحوه توزیع قدرت میان این بازیگران، امکان طراحی راهبردهای مؤثر برای مشارکت، همکاری و مدیریت تعارض منافع را فراهم می کند.

وی با اشاره به اصول مطرح شده در اسناد بین المللی حکمرانی گفت: شفافیت، پاسخ گویی و مشارکت سه اصل اساسی حکمرانی آب هستند. شفافیت به قابل مشاهده بودن قواعد و تصمیم ها اشاره دارد و پاسخ گویی به این معناست که بازیگران و نهادهای تصمیم گیر در قبال پیامدهای تصمیم های خود مسئول باشند.

قربانی با بیان اینکه حکمرانی آب ذاتاً پیچیده است، خاطرنشان کرد: آب کالایی چندبعدی با ابعاد اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و محیط زیستی است و حکمرانی آن نیز ماهیتی چندسطحی دارد که از سطح محلی تا ملی و حتی بین المللی را در بر می گیرد. از سوی دیگر، عدم قطعیت های ناشی از تغییر اقلیم و پیامدهای برگشت ناپذیر برخی تصمیم ها، مانند افت شدید آب های زیرزمینی و فرونشست زمین، بر پیچیدگی این حوزه می افزاید.

وی افزود: در این کتاب تلاش شده با عبور از پرسش صرف «چه باید کرد»، چارچوب های تحلیلی و ابزارهای ارزیابی ارائه شود. در همین راستا، رویکردهای اقتصاد سیاسی، نهادگرایی، سیاست گذاری عمومی، تفکر سیستمی و پویایی سیستم ها با یکدیگر تلفیق شده اند تا امکان تحلیل روابط علّی، توزیع قدرت و پیامدهای تصمیم گیری در حوزه آب فراهم شود.

قربانی در پایان تأکید کرد: نوآوری اصلی کتاب در ارائه یک نگاه تحلیلی و شناختی به مسئله حکمرانی آب است؛ نگاهی که می تواند مبنایی برای تصمیم گیری های آگاهانه تر و پایدارتر در مدیریت منابع آب کشور باشد.

گذار از «مدیریت آب» به «زیست آبی» یک ضرورت است

محمد عباس زاده، معاون پژوهشی دانشکده حقوق و علوم اجتماعی، اظهار کرد: این کتاب را باید ادامه ای جدی و ارزشمند در ادبیات حکمرانی آب دانست؛ اثری که تلاش کرده از مدیریت صرف منابع آب عبور کرده و به لایه های عمیق تر حکمرانی، تعارض ها و روایت های اجتماعی بپردازد؛ امری که تاکنون به درستی در کشور صورت نگرفته است.

وی افزود: یکی از نقاط قوت کتاب، فاصله گرفتن از نگاه تقلیل گرایانه به آب به عنوان «صرفاً یک منبع» است. آب در واقع میدان تعارض منافع، دانش های بومی، معیشت، هویت و زیست اجتماعی است. اگر این ابعاد دیده نشوند، هیچ سیاست یا پروژه ای به نتیجه پایدار نخواهد رسید.

عباس زاده با اشاره به ضرورت توجه به انسان شناسی آب تصریح کرد: حکمرانی آب بدون شکل گیری روایت مشترک میان ذی نفعان امکان پذیر نیست. همان طور که در نظام سلامت یا عدالت، حضور فعال بیمار یا متهم در فرآیند تصمیم گیری ضروری است، در حوزه آب نیز اگر بهره برداران بخشی از فرآیند نباشند، هیچ اصلاحی به سرانجام نخواهد رسید.

معاون پژوهشی دانشکده حقوق و علوم اجتماعی خاطرنشان کرد: یکی از ضعف های جدی ما، فقدان پیوست اجتماعی و فرهنگی مؤثر در سیاست های آب است. صرف اشاره به این پیوست ها کافی نیست؛ بلکه باید به صورت واقعی و عمیق، لایه های اجتماعی، طبقاتی و رفتاری بحران آب مورد تحلیل قرار گیرد. پدیده هایی مانند فرونشست زمین یا افت سطح آب های زیرزمینی، تنها پیامدهای طبیعی یا فنی نیستند، بلکه آثار اجتماعی و طبقاتی جدی به همراه دارند.

وی ادامه داد: بی توجهی به این ابعاد، منجر به نوعی فرسایش اجتماعی می شود؛ پدیده ای که شاید به اندازه کاهش دبی آب یا خشکسالی دیده نشود، اما آثار آن در بلندمدت بسیار عمیق تر است. بی تفاوتی اجتماعی نسبت به بحران آب، همان خطری است که آرام و زیرپوستی، سرمایه اجتماعی را تضعیف می کند.

عباس زاده با اشاره به نوآوری مفهومی کتاب گفت: این اثر به درستی تلاش کرده آب را به عنوان یک «زیست»، یک کنشگر اکولوژیک و بخشی از هویت اجتماعی بازتعریف کند. چنین نگاهی، ما را از سیاست های خطی، پروژه محور و مقطعی دور کرده و به سمت فهم پیچیدگی های واقعی مسئله آب سوق می دهد.

وی در پایان تأکید کرد: اگر بخواهیم حکمرانی آب در کشور به نتیجه برسد، باید از نگاه صرفاً فنی و اقتصادی عبور کنیم و آب را در پیوند با جامعه، فرهنگ، رفتار و قدرت تحلیل کنیم. این کتاب گام مهمی در این مسیر است و می تواند مبنایی برای گفت وگویی عمیق تر میان سیاست گذاران، پژوهشگران و جامعه باشد.